

УДК 336.2

ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Пономарьова О.Б., Синюк А.О., Підгірний А.Т.
Університет митної справи та фінансів

У статті проведено дослідження теоретичних аспектів оподаткування страхових компаній в Україні. Розглянуто практику оподаткування страховиків в зарубіжних країнах. Проведено аналіз податкових надходжень з податку на прибуток страхових компаній в Україні. Виявлено основні проблеми оподаткування страховиків в Україні. Запропоновано шляхи поліпшення системи оподаткування страхових компаній в Україні.

Ключові слова: страхова компанія, страховий договір, Податковий кодекс України, оподаткування, податок на прибуток підприємств.

Постановка проблеми. Сьогодні рівень розвитку страхового ринку є важливим показником еволюції всієї фінансової системи країни. Зростання всіх галузей народної економіки залежить від безпечного функціонування страхового ринку і фінансової підтримки страхових компаній. Фінансове забезпечення страхового ринку допомагає створити ефективну систему захисту громадян, підприємств та країни в цілому. Саме в умовах ринку, що супроводжується різноманітними ризиками, значно підноситься роль страхування, яке є важливим засобом захисту майнових інтересів. Крім того, у сферу страхування постійно входять нові суб'єкти як з боку осіб, які пропонують та просують страхові послуги, так і з боку отримувачів цих послуг. Гармонізація інтересів усіх учасників страхового ринку, належна організація страхової справи в країні, а також дієвість і розвиток процесу страхування неможливі без відповідної правової бази, в основу якої покладений Закон України «Про страхування».

Активізація трансформаційних процесів в нашій країні вивели на новий рівень роль страхування у соціально-економічному житті суспільства, а також обумовили подальший розвиток національного ринку страхових послуг. Однак, ті зміни, що мають місце у страховому секторі економіки країни, відбуваються настільки швидко та стрімко, що не завжди супроводжуються відповідним достатнім науковим осмисленням, обґрунтуванням та вивченням. Як результат, у вітчизняному страхуванні накопичилися проблеми як теоретичного, так й практичного характеру. Їх розв'язання дозволить забезпечити формування в Україні високоорганізованого, розвинутого та ефективного страхового ринку. Розгляд та аналіз напрямів оподаткування діяльності страхових компаній, їх розвиток та вдосконалення обумовлює актуальність теми дослідження.

Для подальшої еволюції страхового ринку в Україні дуже важливо створити таку систему оподаткування страхових компаній, як б надавала стимули для розвитку їх подальшої діяльності, а також не обтяжувала надмірним та необґрунтованим податковим тягарем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окреслена проблема розглядається у наукових працях В. Базилевич, К. Базилевич, О. Гаманкова, Н. Гура, О. Коблянська, В. Лень, Т. Мельник, С. Осадець, Р. Пікус, В. Тропіна, О. Черняк,

О. Філонюк, В. Швець, О. Козьменко, М. Мних, Л. Нечипорук, А. Самойловський, В. Суслів, В. Фурман, К. Резніченко, І. Самофат та іншими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, в сучасних умовах розвитку економіки України питання оподаткування у сфері страхової справи потребує додаткового розгляду та опрацювання.

Мета статті. Метою статті є визначення особливостей оподаткування страхових компаній в Україні, аналіз податкових надходжень з податку на прибуток страхових компаній, виявлення основних проблем оподаткування страхових компаній в Україні та шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що податкові надходження залежать від діяльності страхових компаній, основним джерелом доходу яких є страхові премії [1]. Податкове регулювання діяльності страхових компаній на страхових ринках має досить багату історію, а також значні перспективи його вдосконалення.

Провідними принципами податкового регулювання страхової діяльності, що характерні для країн з розвиненими страховими ринками, є [2]:

– переважання регулятивної функції оподаткування страхової діяльності над фіскальною. Передбачено, що здійснюється стимулюючий і дестимулюючий вплив як безпосередньо на страхову галузь, так і опосередковано на інші сфери народного господарства. Метою регулювання в цьому випадку є посилення соціального ефекту від страхової діяльності, а при розрахунку податкової бази важливим є призначення страхового зобов'язання (кредит, повернення раніше сплаченого податку, залік раніше сплаченого податку). Наприклад, у всіх провідних європейських країнах із податкової бази з податку на страхову премію виключаються внески зі страхування життя; встановлюється пільговий режим оподаткування для компаній, на які в рамках обов'язкових видів страхування покладено тягар забезпечувати страховий захист тих категорій осіб, які найбільш схильні до ризику;

– переважання національного регулювання над наднаціональним у питаннях, що стосуються видів і елементів податків, з одночасним формуванням однакових підходів до визначення податкової бази.

Необхідно зазначити, що національне податкове регулювання в кожній державі є унікаль-

ним, а його створення здійснювалося на основі традицій і особливостей фінансової системи.

Незважаючи на активні інтеграційні процеси на страхових ринках та існування загальних підходів до оподаткування страхування в зарубіжних країнах все ще переважають індивідуальні рішення при виборі ставок та порядку сплати подібних податків. Практично єдиним прецедентом формування універсального підходу, принаймні в окремих аспектах оподаткування страховиків, є дворівнева система податкового регулювання страхової діяльності, в основу якої покладені принципи Європейського Союзу, рекомендовані до впровадження в національні законодавства держав-членів. Податок на страхову премію або його аналоги зустрічаються у всіх західноєвропейських державах і США (табл. 1) [2].

Незважаючи на ефективне функціонування системи прямого оподаткування прибутку страховиків, надзвичайно поширене в податкових системах розвинених країн регулювання страхової діяльності через непряме оподаткування страхової премії. У країнах з розвиненими страховими ринками як найважливіший інструмент державного регулювання страхової діяльності використовується спеціальний податок на страхову премію. Об'єктом оподаткування із цього податку є будь-які платежі, що здійснюються страхувальником як плата за надання йому страхової послуги. Податком обкладається премія (або її аналог), отримана як оплата страхової послуги, наданої на території країни, а платником податку на страхову премію є страхові компанії, резиденти й нерезиденти, незалежно від їх організаційно-правової форми. З точки зору теорії державного регулювання оподаткування страхової діяльності податок на страхову премію є абсолютно самостійним інструментом і повинен бути відокремлений від податку на додану вартість і податку з обороту, які також широко використовуються в зарубіжних країнах [2].

Накопичення страхових компаній у низці європейських країн становлять до 70% коштів, що знаходяться в банківській системі. За досить тривалий період еволюції цього ринку були вироблені вельми істотні вимоги до якості активів, тому страхова галузь в цих країнах є потужною складовою всієї фінансової системи. Частка страхування у ВВП розвинених країн Європи становить від 6 до 16% (Австрія – 6,1%, Німеччина – 6,7%, Італія – 7,2%, Нідерланди – 9,4%, Франція – 11%, Швейцарія – 11%, Великобританія – 16%). А фі-

нансування таких соціальних послуг, як медична галузь, у низці країн досягає 20% [3].

Зазначимо, що пільгова практика оподаткування також є досить поширеною. Так, уряди європейських країн також сприяють розвитку недержавного пенсійного страхування, головним чином, у вигляді надання податкових пільг у разі внесення коштів на накопичувальні рахунки у недержавні пенсійні фонди та компанії страхування життя [2].

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» № 71-VIII від 28.12.2014 задекларував переведення страховиків на змішану систему оподаткування, яка почала діяти з 1 січня 2015 року. Більшість страхових компаній на чолі із Лігою страхових організацій України вважає такий захід дискримінаційним по відношенню до страхового ринку.

Раніше оподаткування страхових компаній України передбачало відрахування до бюджету 3% від розміру доходу, отриманого від страхової діяльності. За новим законодавством, до цього податку додали ще й 18% податку з прибутку, тобто була введена «змішана» система оподаткування. Була ідея перевести страховий ринок на загальну систему оподаткування, а в результаті отримали подвійний податок [3]. За результатами в результаті запровадження такої системи база оподаткування збільшилась майже втричі. Враховуючи той факт, що страховики сплачують також й інші податки до бюджету, зокрема ЄСВ, загальний розмір податкового навантаження на страховий бізнес значно зріс.

Незаперечною перевагою старої системи була прозорість системи оподаткування, оскільки сплачувалось лише 3% з премій, які надійшли, а також простота розрахунків для перевіряючих органів. Недоліком старої системи можна вважати необхідність сплати такого податку навіть у разі збитковості страхового бізнесу, ставило його в нерівні умови з іншими фінансовими секторами. Одним із небагатьох плюсів нової системи можна назвати те, що встановлена нульова ставка оподаткування страхових премій з добровільного медичного страхування.

Таким чином, відповідно до нової редакції Податкового кодексу [4] страховики сплачують податок на прибуток за ставкою 18%, та податок на дохід, встановлений у таких розмірах:

– 3% за договорами страхування від об'єкта оподаткування;

Таблиця 1

Особливості дворівневої системи податкового регулювання страхової діяльності в США

Зміст	Рівень регулювання	
	федеральний	на рівні штатів
Нормативно-правовий акт податкового регулювання страхової діяльності	Окремий розділ у кодексі внутрішніх доходів США (Internal Revenue Code, 1939)	Кодекси законів штатів (Кентуккі, Монтана тощо) або страхові кодекси штатів (наприклад Техас)
Вид податку, яким оподатковується страхова діяльність	Федеральний податок на прибуток страхових організацій	Податки на страхову премію окремих штатів
Рівень ставки оподаткування	Прогресивна ставка (від 15% до 30%) залежно від обороту компанії	Від 0,5% до 5% від валової страхової премії залежно від штату
Основні засоби стимулюючого податкового регулювання	Пільгове оподаткування малих страхових організацій, товариств взаємного страхування і деяких видів страхування	Звільнення від оподаткування (або зниження тягаря) для важливих для штату видів страхування або окремих страховиків

– 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорів страхування додаткової пенсії.

Об'єкт оподаткування страховика, до якого застосовується ставка 3% та 0%, розраховується як сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування. При цьому страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами співстрахування включаються до складу об'єкта оподаткування страховика тільки в розмірі його частки страхової премії, передбаченої договором співстрахування.

Нарахований страховиком податок на дохід за ставками 3% та 0% є різницею, яка зменшує фінансовий результат до оподаткування такого страховика.

Проведемо аналіз впливу такої «змішаної» системи оподаткування на результати діяльності страхових компаній в Україні, а також визначимо частку податкових надходжень з податку на прибуток страховиків до Зведеного бюджету України.

За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [5] ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на 30.06.2016 становила 343, у тому числі СК «life» – 45 компаній, СК «non-life» – 298 компаній, (станом на 30.06.2015 – 374 компанії, у тому числі СК «life» – 52 компанії, СК «non-life» – 322 компанії). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення, так станом на 30.06.2016 порівняно з аналогічною датою 2015 року, кількість компаній зменшилася на 31 СК. Необхідно відмітити, що станом на 31.12.2015 загальна кількість страхових компаній становила 361.

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестрахованні ризиків від страхувальників та перестраховальників за 2015 рік, становили 29736,0 млн. грн., з яких:

– 10239,5 млн. грн. (34,4%), що надійшли від фізичних осіб;

– 19496,5 млн. грн. (65,6%), що надійшли від юридичних осіб.

За 12 місяців 2015 року сума отриманих страховиками валових премій з видів страхування, інших, ніж страхування життя становила 27549,4 млн. грн. (або 92,6% від загальної суми страхових премій), а зі страхування життя – 2186,6 млн. грн. (або 7,4% від загальної суми страхових премій).

Динаміка страхових премій за 2013-2015 рр. наведена на рисунку 1 (рис. 1). Як видно, у 2014 році порівняно з 2013 роком обсяг валових страхових премій зменшився на 6,6%, з 28661,9 млн. грн. до 26767,3 млн. грн., в той час, як обсяг чистих страхових премій зменшився на 13,7% з 21551,4 млн. грн. до 18592,8 млн. грн. У 2015 році порівняно з 2014 роком відбулося деяке покращення ситуації, оскільки обсяг зібраних валових премій збільшився на 11,1% до 2976,0 млн. грн., а обсяг чистих страхових премій – на 20,2% до 22354,9 млн. грн.

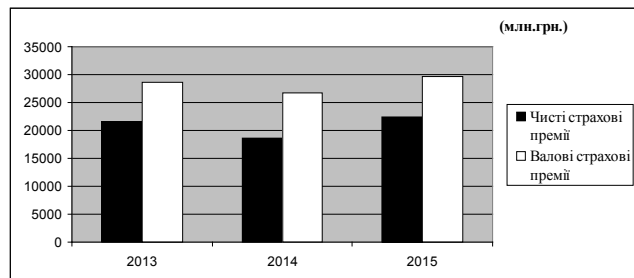

Рис. 1. Динаміка страхових премій за 2013-2015 рр.

Тенденція зміни основних показників діяльності на ринку страхових послуг за останні 2013-2015 років свідчить про наявність хоча і незначних, але якісних зрушень на цьому ринку.

Розглянемо податкові надходження до Зведеного бюджету держави податку на прибуток страхових організацій, включаючи філіали аналогічних організацій, розташованих на території України (рис. 2) [6]. Можемо спостерігати певну невизначеність. Як бачимо, протягом 5 років обсяги надходжень податку на прибуток страхових організацій, включаючи філіали аналогічних організацій, розташованих на території України є дуже нерівномірними. Так, за підсумками 2015 року надійшло 854,67 млн. грн. податку на прибуток, що на 20,13% більше, ніж надходження 2014 року (711,47 млн. грн., враховуючи авансову сплату податку). Така ситуація є наслідком дії нової системи оподаткування діяльності страхових компаній. Значні надходження податку на прибуток у 2013 році обумовлені, в першу чергу, значною часткою авансової сплати податку. Без врахування авансових внесків, надходження податку на прибуток страхових компаній до Зведеного бюджету становили 308,92 млн. грн. та 184,81 млн. грн. у 2013 та 2014 рр. відповідно.

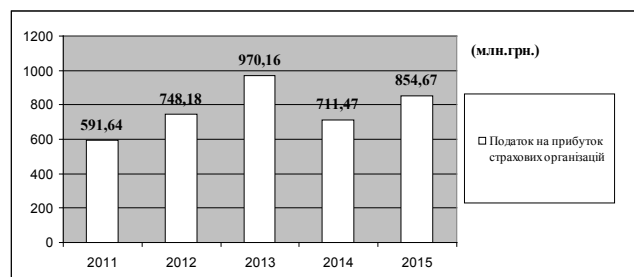

Рис. 2. Надходження податку на прибуток страхових організацій до Зведеного бюджету протягом 2011-2015 рр.

Досить значний вплив на фінансовий стан страхових компаній та зменшення обсягу сплачених податків завдала й Світова фінансово-економічна криза кінця 2008 року, що «підкосила» економіку світу, і України в тому числі. Доходи страхових компаній зменшились, що призвело до невчасної сплати податків окремими компаніями, а інші взагалі не могли сплатити та оголошували себе банкрутами. Страховим компаніям було заборонено відраховувати премії на перестраховання із об'єкта оподаткування і тільки з 2013 року – це було відновлено. Страхові компанії «адаптувалися» до економічного становища, стали більш фінансово стійкими та платоспроможними.

Частка податку на прибуток страхових організацій у загальному обсязі надходження податку на прибуток підприємств до Зведеного бюджету протягом 2011-2015 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Податок на прибуток страхових організацій, млн.грн.	591,64	748,18	970,16	711,47	854,67
Всього податку на прибуток, млн.грн.	55096,98	55793,02	54993,85	40201,48	39053,17
Частка податку на прибуток страхових організацій, %	1,07	1,34	1,76	1,77	2,19

Визначимо частку надходження податку на прибуток страхових організацій, включаючи філіали аналогічних організацій, розташованих на території України у загальному обсязі надходження податку на прибуток підприємств до Зведеного бюджету держави (табл. 2).

Як видно з таблиці, у 2015 році частка податку на прибуток страхових організацій склала 2,19% та є найбільшою протягом аналізованого періоду. Крім того, слід звернути увагу на те, що обсяги надходжень податку на прибуток підприємств до Зведеного бюджету держави мають негативну тенденцію, що є наслідком скорочення виробництва в країні та значної частки «тіньового» сектору економіки.

Зрозуміло, що уряд шляхом проведеної податкової реформи у сфері страхування сподівався зібрати більше податків, але в підсумку ефект може виявитися прямо протилежним. Можливо, на перших порах податкові надходження зростуть. Але оскільки сьогодні страховий бізнес малорентабельний, то цілком імовірно, що в цих умовах частина страхових компаній почне затримувати виплати, а інша частина страховиків просто піде з ринку, не маючи можливості виконувати свої зобов'язання перед клієнтами [1].

Досвід економічно розвинених країн світу свідчить, що найбільш ефективним засобом економічної політики держави щодо стимулювання будь-якої галузі є оптимальне оподаткування суб'єктів господарювання. Беручи до уваги, що страховий ринок України все ще перебуває на етапі свого формування та має значні перспективи розвитку, дуже важливо, щоб порядок оподаткування страхової діяльності сприяв його еволюції та стабільному функціонуванню.

На законодавчому рівні треба прийняти стратегію розвитку страхового ринку України, де визначити місце кожного учасника ринку в поточному розв'язанні проблем його розбудови. На першому етапі особливу роль має відігравати державне регулювання галузі з допомогою механізмів обов'язкового страхування та контролю платоспроможності страховиків. Стосовно останнього дієвим заходом може бути формування державних гарантій шляхом створення під егідою державного регулятора централізованих компенсаційних фондів для здійснення страхових виплат за зобов'язаннями компаній, які збанкрутіли. На страхові компанії та об'єднання страховиків має покладатися робота з інформатизації населення та підприємницького сектору, популяризації страхування, підвищення рівня страхової культури громадян, своєчасне оподаткування операцій зі страхування [7].

На думку більшості науковців, для побудови ефективної системи оподаткування страхових компаній необхідним є запровадження єдиної ставки оподаткування, а також передбачення

перехідного періоду як мінімум на два роки. Але підхід до питання оподаткування страхової діяльності повинен бути збалансованим, бо зростання ставки оподаткування може призвести до подорожчання страхових послуг та невиправданого збільшення собівартості страхового полісу.

Ідеальний спосіб оподаткування страхового бізнесу полягає у стягненні податку безпосередньо з корпоративного прибутку страхової компанії. Така система ставила би страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами і не створювала б економічних стимулів до податкового планування. Пряме оподаткування страхових прибутків покликане максимально точно зівставити валові доходи та витрати компанії з метою коректного підрахунку чистого прибутку. Попри те, що пряме оподаткування таких прибутків потребує надзвичайно кропіткої роботи з розробки адекватних податкових норм, воно все ж таки є можливим і його застосовують у багатьох країнах. Враховуючи це, запровадження податку на прибуток в Україні є опцією, на яку варто орієнтуватися вже в короткостроковій перспективі [8].

Важливо, щоб податкове регулювання страхової діяльності базувалося на принципах: переважанням регулятивної функції оподаткування страхової діяльності над фіскальною; переважанням національного регулювання над наднаціональним у питаннях, що стосуються видів і елементів податків, з одночасним формуванням однакових підходів до визначення податкової бази; комплексністю підходів до оподаткування страхової діяльності стосовно об'єктів і суб'єктів – платників податків; використанням особливого підходу до визначення податкового зобов'язання страховика.

Важливу роль у розвитку страхового ринку України відіграє державний страховий нагляд, формування системи саморегулювання, удосконалення законодавства, що регулює сферу страхування, адже законодавча база є першочерговою основою утворення дієвого механізму страхування [9].

Висновки і пропозиції. Отже, проведене дослідження підтверджує, що система оподаткування страхової діяльності має деякі проблеми, що потребують їх вирішення. Для визначення напрямів подальшого зростання страхового ринку України важливо вирішити на основі комплексних розрахунків, яка система оподаткування буде сприяти позитивній та успішній роботі страхового ринку. Перспективним напрямом удосконалення оподаткування діяльності страхових компаній може бути перехід страховиків на диференційовану систему оподаткування, що значно зменшить вимивання коштів страхових організацій та бажання приховати реальні прибутки. Це дасть поштовх для розвитку страхування в нашій країні, оскільки саме страхова індустрія є

важливим компонентом ринкової економіки, що захищає добробут людей та приносить прибуток за рахунок інвестицій тимчасово вільних грошей

в перспективні проекти. У таких умовах ринок страхування виступає важливим фактором стимулювання активності економіки всієї країни.

Список літератури:

1. Резніченко К. Г. Особливості оподаткування страхових компаній в Україні / К. Г. Резніченко, І. С. Самофат // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – № 1. – С. 143-154. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2015_1_15
2. Тимощук О. В. Теоретичні аспекти податкового регулювання страхової діяльності / О. В. Тимощук // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Сер.: Економічна теорія та право. – 2014. – № 2. – С. 146-152. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_2_16
3. Forbes [Електронний ресурс]: [Інтернет-портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/> (дата звернення 22.10.2016). – Податкові виклики для страховиків.
4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України № 2755-VI від 02.02.2010 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
5. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>
6. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.treasury.gov.ua
7. Коломієць Н. О. Операції страхування та порядок їх оподаткування / Н. О. Коломієць, В. М. Павліченко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. – 2014. – № 5. – С. 116-123. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhnau_ekon_2014_5_20
8. Острроверха Р. Е. Податкове регулювання попиту і пропозиції страхових послуг [текст] // Науковий вісник НУДПСУ (економіка, право). – 2009. – С. 114-123.
9. Заволока Л. О., Задорожна В. В. Впровадження та гармонізація європейських стандартів в системі українського страхування / Л.О.Заволока, В. В. Задорожна // Економіка Фінанси Право: щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. – 2015. – № 4/1. – С. 35-38.

Пономарёва О.Б., Синюк А.А., Пидгирный А.Т.

Университет таможенного дела и финансов

НАЛОГООБЛАЖЕНИЕ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В УКРАИНЕ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Аннотация

В статье проведено исследование теоретических аспектов налогообложения страховых компаний в Украине. Рассмотрена практика налогообложения страховщиков в зарубежных странах. Проведен анализ налоговых поступлений по налогу на прибыль страховых компаний в Украине. Выявлены основные проблемы налогообложения страховщиков в Украине. Предложены пути улучшения системы налогообложения страховых компаний в Украине.

Ключевые слова: страховая компания, страховой договор, Налоговый кодекс Украины, налогообложение, налог на прибыль предприятий.

Ponomar'ova O.B., Syniuk A. O., Pidgirny A.T.

University of Customs and Finance

TAXATION OF INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE: FOREIGN EXPERIENCE, PROBLEMS AND PROSPECTS

Summary

The paper studied the theoretical aspects of taxation of insurance companies in Ukraine. The practice of taxation of insurers in foreign countries. The analysis of tax revenues from income tax of insurance companies in Ukraine. The basic problem of taxing insurance companies in Ukraine. The ways of improving systems-we taxation of insurance companies in Ukraine.

Keywords: insurance company, the insurance contract, the Tax Code of Ukraine co-taxation, income tax.